

Музеј Југославије, Београд

DOI 10.5937/kultura2067086K

УДК 069.51:77(497.11)"2014"

77:929 Крагујевић С.

оригиналан научни рад

ЛЕГАТ СТЕВАНА КРАГУЈЕВИЋА У МУЗЕЈУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Сажетак: Предмет овог рада јесте презентација фотографског Легата Стевана Крагујевића у Музеју Југославије и значаја који има са културно-историјског, друштвеног и уметничког аспекта, као и рад на његовој обради и дигитализацији, приказ сведочанственог и комуникацијског потенцијала. Оснивање Легата Стевана Крагујевића 2014. године значајно је за развој фонда Музеја Југославије у коме препознатљиву улогу све више добија фотографска грађа, коју је Музеј, ограничен простором за смештај културних добара, могао да прихвати, а захваљујући помацима учињеним на пољу дигитализације и да на ефектан начин комуницира са јавношћу. Модел сарадње успостављен с Тањом Крагујевић, вредан је пример заједничког подухвата на примарној заштити грађе велике историјске вредности, рада на њеној доступности и валоризацији.

Кључне речи: легат, Стеван Крагујевић, дигитализација, доступност, фото-архив

Када сам ступио у Фото-службу Политике, давне 1964. године, мој први контакт је био управо са Стевом, који је тада био шеф и фото-репортера и фото-лабораторије. Он је снимао буквално све: од радио-програма, реклама, дневних догађаја, београдске хронике, до скупштинских заседања и праћења Тита. Његов допринос фототеци и филмотеци Политике је немерљив. У питању су хиљаде филмова и десетине хиљада фотографија. Ту му нико није био раван и тешко да ће га неко у будућности превазићи. Од фото-апарата се никад није раздвајао, а био је спреман да све око себе забележи камером и сачува од заборавља. Иако се обично каже

да дневне новине живе један дан, Стевин огroman опус живи и живеће и након његове преране смрти.¹

О Музеју Југославије и искуствима с легатима

Музеј Југославије сведочи о важности југословенског искуства глобално и локално и чува културна добра од изузетне културно-историјске и материјалне вредности, што га чини неизоставним извором за проучавање и разумевање југословенског наслеђа у контексту историје 20. века. Својим приступом у интерпретацији и презентацији наслеђа Музеј је локално и регионално запажен као институција која развија иновативне и примењује савремене музејске праксе. Отуда је у међународним оквирима често препознат као важан и релевантан партнер различитим институцијама, организацијама и појединцима у процесима (ре)интерпретације југословенског наслеђа и развијања нових институционалних политика и методолошких приступа.²

Слика 1 *Сат омега*, поклон Политике Стевану Крагујевићу за 25 година рада

Музеј је формиран 1996. године, спајањем дотадашњег Музеја револуције народа и народности Југославије (МРННЈ) и Меморијалног центра Јосип Броз Тито (МЦ ЈБТ). Иако је до сада четири пута мењао назив, садржај Музеја је остао у значајној мери непромењен – његови огромни фондови, с једне стране, састоје се од изузетно вредних поклона (у историјском, уметничком, материјалном и нематеријалном погледу) које је Јосип Броз Тито примио од других државника, угледних грађана и народа државе на чијем је био челу, али се исто тако добар део њих може сврстати у категорију

---

1 Предраг Миросављевић, руководилац фото-службе Политике о Стевану Крагујевићу у: Миросављевић, Б. (2003) *Људи са три ока: антологија фотографије Војводине* (књига 4), Нови Сад: Фото, кино и видео савез Војводине, стр. 242.

2 Из Изјаве о идентитету Музеја Југославије, усвојене 2020. године.

„обичних”, у уметничком смислу тривијалних, материјално безвредних предмета серијске производње за свакодневну употребу.³ Заједно, они пружају врло специфичан увид у друштвене, политичке и културне феномене друге половине 20. века. МРННЈ је пак систематски прикупљао релевантну грађу која сведочи о историји радничког покрета и социјалистичкој револуцији на целом југословенском простору. Скупа са осталим музејима револуције у тадашњој Југославији представљао је значајан музеолошки феномен, покривајући простор Југославије и временски опсег који одговара трајању и отелотворењима југословенске идеје.⁴

Предмети и историјска грађа, наслеђени од претходно угашене две установе, чине темељ на којем се развија Музеј Југославије. Музеј је и меморијал и место сећања, јер се налази на делу некадашњег резиденцијалног комплекса Јосипа Броза, где су Броз и његова супруга Јованка сахрањени, али је и јавна институција, која континуирано промишља своје позиције, функције и историју.

Многи велики музеји света настали су и развијали се на темељима легата. Као што легати чувају предмете, и предмети чувају легате. Они на најбољи начин потврђују тезу да „материјална култура обично живи дуже од индивидуа, при чему се производња њених значења често може разумети само током времена или ретроспективно”.⁵

МРННЈ, интересантно, није у свом саставу имао легате. МЦ ЈБТ је, са друге стране, читав био један велики легат / оставштина Јосипа Броза Тита, састављен од више објеката у којима је живео, као и све покретне имовине, пре свега како је већ наведено, огромног броја поклона, које је током 35 година владавине добијао из скоро свих земаља света. Недостаци законске регулативе која би дефинисала статус Титове заоставштине оставили су ипак простора наследницима (члановима породице) да покрену оставински поступак тражећи делове већ музеализованог наслеђа, у процесу који је

---

3 Цвијовић М. (2011) Уздарја ЈБТ као саставни део размене поклона праћена кроз архивску грађу и протоколе Кабинета Председника Републике, хабилитациони рад, Београд.

4 Више о историјату две установе које је Музеј Југославије наследио у: Erceg Sarajčić, G. (1990) *Memorijalni centar Josip Broz Tito – nastanak i perspektive*, магистарски рад, Факултет организације и информатике у Varaždinu, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb; Васиљевић, М., Кастратовић Ристић, В. и Цвијовић, М. Предисторија: основа за разумевање Музеја Југославије, у: *Отварамо депо*, приредила Сладојевић, А. (2017), Београд: Музеј Југославије.

5 Олсен Б. (2002) *Од предмета до текста*, Београд: Геопоетика, стр. 193.

уз прекиде трајао пуних 35 година и који је повремено живо праћен од стране медија.⁶

У саставу МЦ ЈБТ се између 1982. и 1996. налазио као посебна јединица и Музеј 4. јул. Формиран је као својеврсни легат породице Рибар 1950. године у саставу Музеја града Београда, коме је 1996. године поново враћен. Кућа, у којој је био смештен музеј враћена је породици (фондација Рибникар) 2003. године, што није зауставило даље судске спорове, а од разних идеја у вези са овим објектом – попут оснивања Музеја Политике, до данас се ниједна није остварила.

У периоду између распада Југославије до укидања Закона о оснивању МЦ ЈБТ, односно оснивања Музеја историје Југославије (1991–1996) одржано је неколико скупова с темом о трансформацији МЦ ЈБТ. На округлом столу *Меморијални центар Ј. Б. Тито – како даље*, који је одржан у Музеју 25. мај у организацији Друштва историчара уметности Србије, изнето је више интересантних предлога о трансформацији простора Центра. Један од њих био је предлог др Зорана Аврамовића из Завода за проучавање културног развитка. Он је наиме констатовао да „постојећи легати у граду немају адекватан простор за депоновање и излагање, па би се можда део простора Центра могао користити за ту сврху.”⁷ Овај предлог, као ни многи други предлози изнети том приликом, није реализован. Гашењем МЦ ЈБТ и МРННЈ и потом оснивањем Музеја Југославије, Музеј је наследио целокупне фондове две установе, али само део објеката, тако да од оснивања има огромне проблеме са смештајем и ширењем фондова.

Последње године мање су турбулентне и доносе нам мало више извесности у погледу рада Установе, што се одразило и на рад на развоју и одржавању музејског фонда, као и интензиван рад на стратешком промишљању истог. Моменат легаторства у обогаћивању фонда почиње да игра значајну улогу када је 2014. године формиран први легат у Музеју Југославије – Легат Стевана Крагујевића, истакнутог фоторепортера Политике. Његова ћерка Татјана Тања Крагујевић је Музеј видела као установу од кредибилитета којој може да повери велику улогу у баштињењу легата, заснованог пре

---

6 Видети нпр: <http://rs.n1info.com/Vesti/a106257/Ostavinska-rasprava-o-imovini-Tita.html> и <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/drustvo/2141901/zavrsena-ostavinska-rasprava-o-titovoj-imovini.html>

7 Документација Одељења заједничких послова Музеја Југославије: Извештај са округлог стола Меморијални центар Ј.Б.Тито – како даље, одржаног у организацији Друштва историчара уметности Србије 06. 11. 1992. године у згради Музеја 25. мај, упућен Триву Инђићу, помоћнику Савезног министра за образовање и културу.

свега на ауторском делу њеног оца. Музеј је препознат као установа која ће сачувати поверену грађу, радити на њеној обради и доступности и учинити да та грађа постане живо наслеђе наше земље. Ово ће бити узор и за неколико других фотографских легата који су формиран у наредним годинама. Због ограничености простора за смештај културних добара, Музеј Југославије ипак није могао да прихвати и обавезу да се стара о неколико значајних легата који су у претходном периоду понуђени. У питању су библиотека Драгана Бабића, библиотека Богдана Богдановића и, као најновији пример, библиотека недавно преминулог Триве Инђића.

Слика 2 Чистачи ципела, Сента 50-их година 20. века, црно-бели негатив, 24x36 мм (фото: Стеван Крагујевић)

*Фото-колекције и фото-легати
у Музеју Југославије*

Није случајно Тања Крагујевић оабрала Музеј Југославије као установу којој ће поверити на чување легат свога оца, нити је случајно да је први легат формиран у Музеју Југославије – фотографски.

Музеј Југославије је свакако музејска установа са највећим фотографским фондом у Републици Србији и последњих десетак година је препознат као установа која је значајно искорачила када је у питању дигитализација и промоција такве врсте фонда.

Грађа коју баштинимо изузетно је богата, разноврсна и, са становишта документацијске обраде, захтевна. Најмаркантнији део представља Фото-архив Јосипа Броза Тита, колекција која се састоји од више стотина хиљада црно-белих негатива, колор негатива и дијапозитива, којима је документовано 15 210 догађаја из активности председника Тита у периоду од 1947. до 1980. године. Дело је четворице фотографа (Драгутина Грбића, Александра Стојановића, Милоша Рашете и Мирка Ловрића) који су у наведеном периоду

радили у одељењу за штампу Кабинета маршала / Кабинета председника Југославије. Посебан део архива чини 132 000 фотографија, смештених у 708 кутија, налик књигама. Као таква целина предате су Титу.

Слика 3 Иво Андрић, 60-их година 20. века,
црно-бели негатив, 24x36 мм (фото: Стеван Крагујевић)

Овај фото-архив данас представља централни део фото-колекције Музеја, али и остале целине пружају вредну грађу за истраживање југословенске стварности. На првом месту је велика колекција фото-албума, комплета слајдова и урамљених портрета који су поклоњени Ј. Б. Титу. Ова колекција говори о разгранатој дипломатској делатности Социјалистичке Југославије, јер садржи близу 150 урамљених портрета светских државника, али и низ фото-албума државних посета. Албуми су стизали и као поклони фабрика, школа, културних и здравствених установа, армије и општина.

Колекцију под називом Репортаже 1944–1947. чини близу 1000 ролница негатива (са преко 20 000 снимака), које су снимили репортери ТАНЈУГ-а. На њима су забележени разни догађаји у периоду последње фазе Другог светског рата и првих година слободе.

Једна мања колекција негатива и фотографија документује активности Александра Ранковића у периоду када је био потпредседник СФРЈ 1963–1966, док о фото-аматерској страсти Ј. Б. Тита сведочи колекција од 683 развијених филмова, одређена количина полароида, као и фото-апарати и опрема коју је користио.

Јединствен поглед на историју Југославије нуди Фототека некадашњег Музеја револуције са близу 50 000 фотографија, великим делом репродукција направљених у музејима, архивима и медијским архивима широм бивше Југославије,

али и оригиналних фотографија набављених откупом и поклоном.

У периоду након формирања Легата Стевана Крагујевића, захваљујући поклонима породица и откупом, формирано је још неколико фото-легата и једна фото-колекција. Легат Мирка Ловрића, једног од најзначајнијих уметничких фотографа Србије (и једно време фото-репортера у Кабинету председника Тита), легат Александра Аце Симића, истакнутог фотографа Равногорског покрета, легат Зорана Милера, фотографа који је између осталог радио у ТАНЈУГ-у, Југословенском Аеро-транспорту и Народном позоришту у Београду и колекција Петра Оторанова, фото-репортера *Политике*.

Како је већ речено, мотиви за овакав приступ у даљем развијању фото-архива јесу прихватљиви габарити примљене грађе (посебно кад су у питању негативи),⁸ који стоје у потпуној несразмери с њеним историјским значајем, сведочанственим и комуникацијским потенцијалом, али и искрена жеља да се рад истакнутих југословенских фотографа отргне од претећег заборавља и додатно валоризује. Ово је место где се интереси Музеја Југославије и породица, које су углавном у улози легатора, највише поклапају. На крају, не треба изоставити ни изражену бојазан да овакав материјал, уколико не заврши у установи заштите, не буде препуштен на милост и немилост небриси, распарчавању и чак деструкцији, што јесте нажалост судбина многих, пре свега фабричких, понеких медијских фото-архива и личних архива појединих фотографа.

Реч-две о творцу легата, Стевану Крагујевићу

Стеван Крагујевић (Сента, 4. фебруар 1922 – Београд, 17. април 2002), један је од најзначајнијих југословенских и српских фото-репортера и фото-уметника. Фотографијом се почиње бавити као четрнаестогодишњак, учећи занат у Сенти, код Мартина Ронаија и Данила Јакшића. Наставља рад и током мађарске окупације у Другом светском рату. Након ослобођења и одслужења војног рока, током кога је радио као армијски фотограф, између 1949. и 1951. године радио је као први фото-репортер Дирекције за информације при Председништву СФРЈ, коју је водила, као представник за пропаганду у иностранству, Ева Биро, а на чијем се челу налазио Владимир Дедијер. Након тога ради као фото-репортер ТАНЈУГ-а од 1951. до 1953. године. Најдубљи траг

---

⁸ Комплетан фото-архив Музеја Југославије смештен је у фото-депо површине свега 40 м².

оставио је радећи у редакцији дневног листа *Политика*, од 1953. до пензионисања, 1982. године, као фото-репортер и уредник фотографије. У току читавог радног века, а и након пензионисања, сарађивао је и са другим југословенским листовима, посебно са новосадским Дневником и листовима на мађарском језику *Het Nap* и *Magyar Szó*. Као сарадник ових листова, будући запослен у *Политици*, служио се псеудонимима Иштван Кертес и Иштван Кормоши.⁹

У *Политици* је поред репортерског посла био и руководилац Фото-лабораторије и Фото-службе ове куће. Траг је оставио преношењем искуства на млађе колеге, организовањем динамичног рада фото-редакције, а посебно развојем високе свести о значају чувања филмова и оснивању богате фото-документације. Заједно са уредником, Љубомиром Стојовићем, основао је рубрику *У слици и речи*, која је истицала пуну вредност фотографије и у којој су углавном објављиване његове фотографије.

Слика 4 Породица, Сента, крај 40-их година 20. века, црно-бели негатив, 24x36 мм (фото: Стеван Крагујевић)

Својим богатим делом Крагујевић је сачинио јединствену документарну хронологију о развоју Југославије, сведочећи, као фото-репортер, о свим значајним догађајима из политике, културе, уметности и спорта. Акредитацију за Савезну Скупштину Југославије добио је 1949. године, а продужена му је и након пензионисања. Пратио је, поред скупштинских заседања, партијске конгресе, првомајске параде и обележавања Дана младости, али и бројне догађаје од спољнополитичког значаја, попут посета страних државника Београду

---

⁹ Биографски подаци у: Миросављевић, Б. (2000) *Људи са три ока: Антологија фотографије Војводине* (књига прва), Нови Сад: Фото, кино и видео савез Војводине, стр. 88; Миросављевић, В. (2003) *Prostor večnosti. Stevan Kragujević. Fotografije*, Novi Sad: Foto, kino i video savez Vojvodine; Миливојевић, Д. (1984) *Политика: сведок нашег доба*, Београд: Народна књига/Просвета, стр. 241.

и Југославији. Објективом свог апарата бележио је и свакодневицу око себе, посебно у Београду, где је живео, али и у родној Сенти. Бележио је драматику студентских протеста 1968. или природних катастрофа, попут земљотреса, поплава, снежних мећава.

Слика 5 Снимање новогодишњег програма за 1964. годину, ТВ драме *Дугме за пети спрат*, Београд, 1963, црно-бели негатив, 60x60 мм (фото: Стеван Крагујевић)

Током деценија бављења репортерским послом имао је прилику да портретише бројне славне личности, између осталих маршала Ј. Б. Тита, потом бројне државнике који су посећивали тадашњу Југославију (Нехру, Насер, Индира Ганди, Хрушчов, краљица Елизабета II), али и многе друге истакнуте фигуре света науке, књижевности и филма (Нил Армстронг, Марио дел Монако, Боби Фишер, Лоренс Оливије, Жерар Филип, Ив Монтан, Елизабет Тејлор, Орсон Велс, Јул Бринер), као и бројне југословенске књижевнике, музичаре, глумце, сликаре и спортисте – Иву Андрића, Бранка Ћопића, Десанку Максимовић, Добрицу Ћосића, Јована Јовичића, Лазара Вујаклију, Драгослава Шекуларца, Радивоја Кораћа. У току свог професионалног живота учествовао је на бројним групним међународним и југословенским изложбама, као и неколико ауторских. Прва самостална изложба *Сто фотографија* Стевана Крагујевића одржана је у његовом родном граду, Сенти, од 28. априла до 5. маја 1956, а последња изложба, у Музеју града Сенте, марта 2000. године. Добитник је многих награда и признања за своју новинску и уметничку фотографију, додељених од стране родне Сенте, града Београда, Политике и Савеза новинара Југославије. Удружење новинара Србије доделило му је 13. јуна 1996. награду Светозар Марковић за животно дело. Управо образложење ове награде најбоље подвлачи значај Стевана Крагујевића, јер у њему стоји да је додељена „за стотине хиљада фото-репортерских записа историјске вредности и оданост професији”.

Ауторски радови Стевана Крагујевића (оригинални негативи и фотографије) данас се чувају у неколико установа, пре свега у архиви *Политике* и Архиву Југославије (где се налази комплетна фото-архива ТАНЈУГ-а), али и у установама које су од породице преузеле бригу о чувању дела богатог наслеђа. То су Историјски архив у Сенти (Збирка Крагујевић), Архив Београда (Легат породице Крагујевић) и, коначно, Музеј Југославије.

Формирање Легата Стевана Крагујевића у Музеју Југославије

Почетни документ у формирању Легата Стевана Крагујевића јесте Предлог за оснивање Легата¹⁰ поднет од стране Татјане Крагујевић, ћерке Стевана Крагујевића, 6. марта 2014. године.¹¹ Предлог и састанци одржани с директорком Музеја Југославије и кустосима били су довољни да се стекне увид у то шта би представљало предмет Легата и да, на основу тога, музејска Комисија за аквизиције да позитивну оцену.

На основу Предлога Тање Крагујевић закључен је Споразум о сарадњи на формирању легата Стевана Крагујевића између (тада) Музеја историје Југославије и Татјане Крагујевић.¹² Овим споразумом дат је први опис шта би Легат Стевана Крагујевића у Музеју Југославије требало да чини: „На првом месту то је фонд филмских негатива и фотографија из личне архиве Стевана Крагујевића, који говоре о активностима председника Ј. Б. Тита, али и разним догађајима из политичког, привредног, културног и спортског живота Југославије. Поред тога, ту је грађа која сведочи о самој личности Стевана Крагујевића и његовој активности као једног од најцењенијих фото-репортера Југославије: ауторске књиге, писма и документа, интервјуи и натписи из штампе, каталози, признања...” Споразумом је истовремено одређено да ће Музеј грађу преузимати сукцесивно, уз потписивање реверса и да ће потом свака целина (негативи и фотографије) бити дигитализовани у Музеју и једна копија потом достављана Татјани Крагујевић. На овај начин почела је изузетно плодносна сарадња установе и појединца, која

---

10 Božić, J. (2019) *Legati u kulturnoj politici Republike Srbije*, doktorski rad, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, Beograd, стр. 32

11 Документација Одељења заједничких послова Музеја Југославије: IV 02-10 број 138/1 Предлог за оснивање Легата Стевана Крагујевића у Музеју историје Југославије.

12 Исто: IV 02-10 број 138/2 Споразум о сарадњи на формирању легата Стевана Крагујевића.

траје до данашњег дана. Уговор о поклону¹³ којим је до тада предата грађа Легата прешла у власништво Музеја Југославије потписан је 1. априла 2015. године.¹⁴ Њиме је грађа предата на неограничено управљање и коришћење Музеју, уз „поштовање највиших стандарда архивистичке и музеолошке струке” и обавезу „трајног поштовања морално-правне компоненте ауторског права, што подразумева да се приликом сваког коришћења архивске и музеалне грађе изричито наведу подаци о поклонодавцу и други релевантни подаци”. Такође, Уговором је предвиђено да су: „Уговорне стране сагласне да и после закључења Уговора о поклону и извршене примопредаје архивске и музеалне грађе из члана 1. Поклонодавац може допуњавати Легат новим донацијама и да ће се новопримљени предмети сматрати саставним делом овог поклону и евидентирати као допуна у Пописној листи из члана 1. овог уговора”. На основу овога, у наредним годинама, настављен је заједнички рад, а до тренутка када пишемо ове редове Музеј Југославије је од Тање Крагујевић преузео вредну грађу пописану на укупно 35 реверса. Резултат је да су сви преузети негативи и фотографије до данас дигитализовани, али још је важније да је Тања Крагујевић приликом припреме материјала за преузимање сачинила читав један корпус документације који значајно олакшава рад кустоса на обради грађе, и обогаћује једном дозом личног искуства и знања. Због тога ми Тању зовемо кустоскињом и придруженим чланом колектива Музеја Југославије.

Слика 6 Железара Сисак, 50-их година 20. века, црно-бели негатив, 60x60 мм (фото: Стеван Крагујевић)

---

13 О уговору о поклону као начину формирања легата у: Воџић, Ј. (2019) *Legati u kulturnoj politici Republike Srbije*, doktorski rad, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, Beograd, стр. 44.

14 Документација Одељења заједничких послова Музеја Југославије: IV 02-09 број 75/5 Уговор о поклону.

*Садржина легата Стевана Крагујевића и
његов сазнајни и сведочанствени потенцијал*

Легат Стевана Крагујевића у Музеју Југославије чини у највећој мери оригинални фотографски материјал. На првом месту то су негативи, црно-бели и колори, димензија 24x36 мм и 60x60 мм, углавном, али и један мањи број негатива већих формата и негатива на стаклу. До данас је укупно инвентарисано око 26 000 појединачних негатив- снимака и 2 913 фотографија, формата 18x24 цм, 13x18 цм 10x15 цм 9x12 цм и један мањи број фотографија већих формата. Овај материјал је најзначајнији део Легата и у сведочанственом смислу.

Из позиције и интересовања самог Крагујевића проистиче и тематска садржина. Сам процес преузимања почео је од снимака који се односе на Јосипа Броза Тита и његове активности у Југославији, попут пријема страних државника, путовања по земљи, прославе Дана младости и излагања у Народној скупштини, од почетка педесетих година до 1980. године. Овај материјал представља одличну допуну богатом фото-архиву Јосипа Броза Тита, који Музеј баштини, али и једну мало другачију визуру од оне на коју смо навикли имајући у виду фотографије који су радили у Кабинету председника Републике и чији је једини задатак био да фотографишу Титове активности.

Слика 7 Председници Тито и Насер на Вршичу у Словенији, 18. 06. 1960, црно-бели негатив, 60x60 мм (фото: Стеван Крагујевић)

Следећа велика тематска целина односи се на политички живот СФРЈ и СР Југославије, попут заседања Савезне и Републичке скупштине, политичких скупова, митинга деведесетих, портрета политичких актера. Централно место свакако има Савезна скупштина, за коју је Крагујевић имао новинарску акредитацију од краја четрдесетих година до краја свог радног века у Политици, али интересантно и као пензионер. Фонд Легата пружа довољно материјала за једну

исцрпну хронику ове институције, имајући у виду, како главне политичке актере, тако и све мене у архитектонском погледу кроз које је прошла у наведеном периоду.

Значајан део материјала односи се на културни живот Београда и Југославије, попут снимака позоришних представа, глумаца и певача, музејских изложби. Интересантни су кадрови направљени приликом снимања познатих ТВ емисија и серија у студију у Кошутњаку, као и читав низ портрета певача из шездесетих и седамдесетих година 20. века.

Снимци Београда и његових становника, често прављени у пролазу, на путу од куће до посла, објављивани су у Политикиној рубрици *У слици и речи*. Ови снимци анонимних људи, старца и деце, носе значајан печат уметничког у себи, а представљају и вредно сведочанство о животу главног града у периоду Социјалистичке Југославије, о прожимању традиционалног и модерног. Слично се може рећи за обимну фото-документацију Сенте, која је сада део Легата Стевана Крагујевића, иако то првобитно није било у плану. Портрети грађана, породични снимци, али и снимци главних градских обележја и градске жиле куцавице, Тисе, чине праву фото-хронику града, која се као студија случаја може применити и у објашњавању далеко ширих токова. Коначно, никако и најмање важно, Легат садржи и значајан број приватних снимака самог Стевана Крагујевића, његове супруге Лепосаве (спикерке Радио Београда) и ћерке Татјане, познате пеникиње. Ту су забележени значајни моменти из њихових живота, породична путовања, пријатељи и родбина, од значаја како за породичну историју, тако и у ширем смислу за приказ приватног живота у епохи.

Изворно, свакако да највреднији материјал чине негативи. Они су Музеју предати у оригиналној амбалажи, која на себи носи информације документарног значаја о времену и / или месту снимања, снимљеним особама. Ове информације се чувају и представљају основу за детаљнију документарну обраду. Фотографије које су предате Легату углавном имају двојак значај. Вредност оригинала имају у случајевима где негатив не постоји. Без обзира на ту чињеницу, оне додатно сведоче о раду фото-службе Политике и самог аутора, попут начина развијања, али и додатних информација на полеђини фотографије, које се односе на идентификације, али и на податке о објављивању у штампи, начину штампе, или изрезу.

Вредност снимака, негатива и позитива је доста увећана у случајевима где их прати и документација о њиховом медијском животу, односно прес-клипинзи и фото-репортаже објављиване у тадашњој штампи (*Политика, Политика*

Експрес). Исту документарну вредност имају и публикације у којима се налазе фотографије Стевана Крагујевића, књиге и каталози чија је тема његов рад, али и књиге у којима су његове фотографије публиковане.

Поред негатива и фотографија, Легат Стевана Крагујевића чине и тродимензионални предмети и оригинална документација. Овај материјал је, с једне стране, у служби директног сведочанства о личности Стевана Крагујевића и његовог професионалног живота, док с друге стране посредно говори о различитим аспектима живота у Социјалистичкој Југославији и, као такав, представља значајан додатак фонду Музеја Југославије. У првој групи најистакнутије место заузимају лична документа, уговори о професионалном ангажману, награде и признања, поклон-сатови, фото-апарати и опрема, један број предмета везаних за рад у Политици, попут клишеа за штампу и пропагандног материјала. Ту је и илустративан материјал богатог сведочанственог потенцијала, као што је изузетно очувана колекција позивница на различите друштвено-политичке и културне догађаје у периоду од краја 40-их до краја 80-их година 20. века, које је Крагујевић професионално пратио, као и колекција његових репортерских легитимација и пропусница. Један број предмета посредније говори о професији фото-репортера, попут одевних предмета и аксесоара, кравата, манжетни, шешира, али и поклона од установа и појединаца, које је Крагујевић добио.

У другој групи су предмети који су више сведочанство времена и земље у којој је Крагујевић живео и стварао. Између осталог, ту су његове колекције разгледница, дописница и пригодних коверти, значки, сатова, неки од предмета из домаћинства и успомене с путовања. Иако нису најдиректније везани за професионалну делатност Стевана Крагујевића, која је и главни разлог формирања Легата, ови предмети представљају значајну садржинску допуну фонду Музеја и заједно с придруженим им информацијама представљају вредно сведочанство живота у Југославији.

*Рад на документацији и дигитализацији
легата Стевана Крагујевића*

Сваки процес музеализације почиње спровођењем музеалне селекције, односно установљавањем који је од новоприспелих предмета носилац аутентичног својства музеалије и сведочи о изворном контексту из ког је потекла у новој, музејској реалности.

У случају Легата Стевана Крагујевића ово се решава претходним договорима кустоса са легатором, Тањом Крагујевић, тако да у састав Легата улазе предмети и историјска грађа за које је процењено да та својства имају. Основни обухват Легата договорен је оснивачким документима, али управо постепеност преузимања грађе омогућава да се у договору с легатором одређена грађа искључи уколико се процени да нема довољно аутентичних својстава музеалије, или пак уколико се процени да би била примеренија некој другој установи с којом такође постоји сарадња (Архив Сенте, Историјски архив Београда). С друге стране, један од резултата плодносно дугогодишње сарадње јесте и обогаћивање Легата предметима и грађом који нису првобитно планирани, јер је процењено да могу имати значај за фонд Музеја.

Свако преузимање грађе прати обимни реверс о преузимању, који садржи попис грађе, али и детаљније информације о сваком предмету, као и информације о снимљеним фотографима или негативима. Ове информације представљају почетак рада на обради, а као почетна информација уводе се и у књигу уласка музејских предмета.

Приликом обраде грађе Легата, предметима и документима који улазе у основни фонд Легата додељују се инвентарни бројеви у складу са стандардом Музеја Југославије. Према томе, предмети у оквиру Легата имају инвентарне бројеве почев од 3-36-1, где 3 означава број фонда (фонд Музеја Југославије након 1996. године, поред затворених фондова МЦ ЈБТ и МРНЈ), 36 редни број збирке у Музеју, а 1 редни број предмета у збирци. Један инвентарни број носи један предмет, или пак више идентичних или сродних предмета који представљају логичку целину. Тако је под једним инвентарним бројем обрађена група разгледница, или значака, комплет материјала за ретуширање фотографија, или фото-апарат са пратећом опремом. Предмети се обрађују у јединственом информационом систему ИМУС, одакле ће се по потреби картони штампати и сортирати у предметне регистраторе.

Посебан систем документовања уведен је за основну грађу Легата, негативе и фотографије, имајући пре свега у виду њихову бројност. Сви негативи се по преузимању према формату смештају у нову амбалажу (архивске кутије од киселински неутралног картона и пергаментске или полиетиленске омотнице) у оквиру које добијају јединичну сигнатуру. Примери таквих сигнатура су: *SK_1_A_01* или *SK_1_B_01*, где се SK односи на аутора фотографије, самим тим и на легат коме фотографија припада, 1 је ознака за ред-

ни број реверса о преузимању грађе, ознаке А и В су ознаке формата негатива, димензија 24x36 мм, односно 60x60 или 60x90 мм, док је ознака 01 редни број снимка у том делу. Комплетна сигнатура омогућава да се снимак лако пронађе у смештајној кутији са појединачним негативима, или у регистратор-кутији са албумским страницама.

Процес дигитализације за тродимензионалне предмете завршава се фотографисањем. Када је реч о фотографијама и негативима, ово је много захтевнији део посла, који се наставља на рад на основној документацији и предуслов је за детаљну обраду. Дигитализацију у Музеју Југославије спроводимо скенирањем фотографија и документације и скенирањем негатива и дијапозитива или њиховим фотографисањем на репро-столу опремљеном маскама различитих формата (24x36 мм, 60x60 мм, 60x90 мм, 90x150 мм). На ове начине добијени дигитални фајлови чувају се на музејском серверу у *raw* формату и на њима се даље корекције не раде. Снимци развијени у програму *Adobe Photoshop* чувају се у *jpeg* формату и на њима се ради основна обрада у виду подешавања експозиције, корекције баланса беле и приказа боја на основу посебно креираних колор профила, као и дискретна рестаурација којом се уклањају огреботине и друга оштећења. Снимци у JPEG формату се потом у максималним димензијама такође чувају на музејском серверу.¹⁵

Следећи корак јесте темељна документацијско-информацијска обрада негатива и фотографија, која се ради захваљујући створеној фото-документацији. У те сврхе, Музеј се користи форматираним ексел табелом, која садржи категорије прилагођене природи материјала, у које се уписују следеће информације: која је колекција Музеја Југославије у питању, ко је уредник табеле, инвентарни број предмета, смештај предмета, наслов надсерије, опис надсерије, наслов серије, опис серије, опис серије на енглеском, која је држава (садашња и историјска) у питању, онда неколико колона које се односе на локацију (садашњи и историјски назив, микролокација), датум (тачан датум, а у случају да недостаје информација уписује се опсег) и ауторство (ко је аутор, да ли постоји други аутор или је у питању несигурно ауторство), потом следе колоне које се односе на тип и димензије предмета, коришћење и репродуковање материјала, језик, права и лиценцу. У задњем делу је сегмент *види још* који служи као повезница са осталим фото-колекцијама Музеја. Обраду фото-материјала прати и допуна речника контролисаних термина који

---

¹⁵ Интерни протокол за дигитализацију Музеја Југославије развијен током рада на пројекту *Visual archive of Yugoslavia (VAYU)* у сарадњи са Универзитетом у Базелу 2015–2017.

се користе за све фото-колекције. У питању су речници личности, локација (и микролокација) и тема.¹⁶

Основна јединица описа за фото-грађу није увек један снимак, односно један негатив или фотографија. У ситуацији где је установљено да више снимака припада једном филму (односно да документују исти догађај), филм (серија фотографија) постаје јединица описа и посматра се као музејски предмет. Овакве инвентарне јединице уносе се и у основну базу ИМУС, где дигитална контакт копија представља фотографију предмета која омогућава брз увид у грађу. Овде примењујемо принцип који је већ опробан на другим фото-колекцијама Музеја Југославије и који је и једини могућ, имајући у виду бројност тих колекција.

Легат Стевана Крагујевића у комуникацијским активностима Музеја Југославије

Иако Музеј Југославије Уговором о поклону потписаним с Тањом Крагујевић није преузео стриктне обавезе у вези са излагањем материјала који чини Легат Стевана Крагујевића, већ само обавезе које се тичу његовог прописног чувања и заштите моралне компоненте ауторског права, јасно је да је комуницирање овим материјалом, у виду музејских изложби, публикација и презентација у посебном интересу како легатора, тако и установе којој је легат поверен.

Изложба је главни облик музејске презентативне комуникације, а стална поставка легитимација сваког музеја.¹⁷ Музеј Југославије покренуо је процес рада на сталној поставци 2015. године у једном од објеката у музејском комплексу (Стари музеј). У другој фази рада на сталној поставци под називом Музејска лабораторија, на којој је представљен узорак свеукупног фонда Музеја, изложен је и део Легата Стевана Крагујевића, од 2017. године. Репродуковане фотографије, фото-опрема, лични предмети, позивнице и новинарске легитимације, награде и признања, сведоче о хроничару једног времена и професији фото-репортера, а изложени су у сегменту посвећеном новим аквизицијама и поклонима Музеја, пристиглим од деведесетих година прошлог века до данас.

---

16 Табела је креирана у склопу рада на пројекту *VAYU* и заснована је на *Dublin core* стандарду за метаподатке. Основа је и за веб-базу, коју за Музеј израђује МИСАНУ, која је још увек у тестној верзији.

17 Maroević, I. (1993) *Uvod u muzeologiju*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, стр. 200, 223.

Легат Стевана Крагујевића биће и предмет посебне, тематске изложбе у Музеју Југославије, већ 2022. године, када се навршава 100 година од Стевановог рођења.

Део грађе Легата, на првом месту тродимензионални предмети, приступачни су и преко онлајн верзије јединственог Информационог система музеја Србије (ИМУС), односно претраживача културног наслеђа Србије. Треба имати у виду да база ИМУС, с обзиром да је тако постављена, не може пружити довољно предности за представљање специфичних врста материјала, у нашем случају фотографског материјала.

Управо зато, велике наде у Музеју Југославије полагамо у сопствене пројекте дигитализације, посебно када је у питању фотографски материјал. У једном од таквих пројеката Музеј Југославије је дигитализовао 132 000 фотографија из фото-архива Ј. Б. Тита и учинио их доступним за претрагу на веб-бази, која је и до данас највећа онлајн база фотографија у нашој земљи, уз финансијску помоћ Теленор фондације (2012–2013. године). Управо је доступност довела до тога да фото-архив Ј. Б. Тита буде свакако и најкоришћенија и најцитиранија фото колекција код нас, а да нам захтеви за коришћење фотографија стижу из земље, региона из свих крајева света на готово дневном нивоу.

Нови искорак на пољу дигитализације фото-колекција био је пројекат Визуални архив Југославије (VAYU), који је резултат сарадње Музеја Југославије и Универзитета у Базелу, захваљујући коме је значајно подигнут стандард техничке опремљености за дигитализацију, али и стандард на обради фотографског материјала (2015–2017. године). Круна пројекта биће нова интернет база Музеја, намењена презентацији целокупног фотографског фонда (у међувремену значајно увећаног). Када тестна верзија базе постане доступна заинтересованим корисницима, биће то у пуном смислу речи један онлајн Визуелни архив Југославије. Легат Стевана Крагујевића, односно фотографски материјал који га чини, биће на достојан начин представљен у овом архиву, заједно са осталим фото-колекцијама Музеја Југославије.

Садржина Легата Стевана Крагујевића комуницира с јавношћу и путем опште препознате и широко коришћене виртуелне енциклопедије каква је Википедија. Захваљујући сарадњи Тање Крагујевић са Викимедијом Србија значајан број фотографија чији је аутор Стеван Крагујевић (а које су део Легата у Музеју Југославије) већ се налази на Викимедијиној остави, одакле се користе за илустрацију чланака који су део Википедије на српском, али и на другом

језицима. Овакав начин сарадње свакако да утиче на дисеминацију овог материјала и његову препознатљивост, чак и у светским оквирима. У сарадњу с Викимедијом укључио се и Музеј Југославије, а један од начина те сарадње било је и учешће установе у Викимедијином ГЛАМ пројекту, у форми организовања боравка википедијанаца стажиста у Музеју и организовање маратона у писању чланака. Највидљивији резултат ове сарадње био је писање чланака на теме које су формулисане у Музеју Југославије, а потом су обезбеђене и фотографије којима су ти чланци илустровани. Фотографије су самим тим постављене и на Викимедијину оставу и могу се користити и за друге потребе, уз навођење извора.

Конечно, али не и најмање битно, Легат Стевана Крагујевића пружа и обиље материјала који се користи за пласирање путем друштвених мрежа. Искуство Музеја, иначе веома присутног на друштвеним мрежама, јесте да су управо постови који су пропраћени постављањем архивских фотографија највидљивији и са највише коментара. Оно што је притом од посебне важности јесте да није у питању просто постављање / излагање материјала, већ форма која нуди и могућност активног укључења посматрача / посетилаца. Управо овакви механизми коришћени на одговарајући начин могу бити идеално средство да се заинтересованој публици садржај Легата представи и учини атрактивним.

ЛИТЕРАТУРА:

Božić, J. (2019) *Legati u kulturnoj politici Republike Srbije*, doktorski rad, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, Beograd.

Аврамовић, З. (1992) *Задужбине, фондови, фондације и легати у култури Србије*, Београд: Завод за проучавање културног развика.

Васиљевић, М., Кастратовић Ристић, В. и Цвијовић, М. Предисторија: основа за разумевање Музеја Југославије, у: *Отварамо депо*, приредила Сладојевић, А. (2017), Београд: Музеј Југославије.

Erceg Sarajčić, G. (1990) *Memorijalni centar Josip Broz Tito – nastanak i perspektive*, magistarski rad, Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

Цвијовић, М. (2011) *Уздарја ЈБТ као саставни део размене поклона праћена кроз архивску грађу и протоколе Кабинета Председника Републике*, хабилитациони рад, Београд.

Maroević, I. (1993) *Uvod u muzeologiju*, Zagreb: Zavod za informacijske studije.

Миросављевић, Б. (2000) *Људи са три ока: Антологија фотографије Војводине* (књига прва), Нови Сад: Фото, кино и видео савез Војводине.

НЕДА КНЕЖЕВИЋ И РАДОВАН ЦУКИЋ

Миросављевић, Б. (2003) *Људи са три ока: Антологија фотографије Војводине* (књига четврта), Нови Сад: Фото, кино и видео савез Војводине.

Миросављевић, В. (2003) *Prostor večnosti. Stevan Kragujević. Fotografije*, Novi Sad: Foto, kino i video savez Vojvodine.

Миливојевић, Д. (1984) *Политика: сведок нашег доба*, Београд: Народна књига / Просвета.

Малић, Г. (2009) *Летопис српске фотографије 1839–2008*, Београд: Фотограм.

Дозет, Д. (2014) *Чувари успомена и сведоци историје. Фоторепортери Војводине*, Нови Сад: Фото асоцијација Војводине.

Извори:

Лична и професионална документација из Легата Стевана Крагујевића: рукописи кратких биографија, фото-документација, лична документа, документа о професионалном ангажману итд.

Neda Knežević and Radovan Cukić
The Museum of Yugoslavia, Belgrade

BEQUEST OF STEVAN KRAGUJEVIĆ AT THE MUSEUM OF YUGOSLAVIA

Abstract

The subject of this paper is presentation of the photographic bequests of Stevan Kragujević at the Museum of Yugoslavia and its cultural, historical, social and artistic significance. It also covers processing and digitalisation of the material, with presentations and communication potential. Establishment of the Bequest of Stevan Kragujević in 2014 was of importance to the development of the funds of the Museum of Yugoslavia, whose photographic material grew in scope and importance. With its spatial limits for safeguarding of cultural assets and thanks to improvements brought by digitalisation, effective communication with the public was enabled. A specific model of cooperation was established with Tanja Kragujević, as a valuable example of joint efforts on primary protection of funds of great historic value and work on their wider accessibility and valorisation.

Key words: *bequest, Stevan Kragujević, digitalisation, accessibility, photo-archive*